

Krajané v Chorvatsku žijí už řadu let, stále si ale udržují svůj mateřský jazyk jako dorozumívací prostředek na poměrně vysoké úrovni a pečují o něj. Vedle češtiny jako mateřského jazyka už všichni krajané ovládají také jazyk většinového obyvatelstva, chorvatštinu - lze tedy mluvit o formě společenského bilingvismu. Všichni krajané jsou také zvyklí běžně přecházet z jednoho jazyka do druhého, tedy přepínat mezi češtinou a chorvatštinou, aniž by si to většinou uvědomovali.

Jazyk Čechů v Chorvatsku si zachoval mnohé původní charakteristiky a je tedy velice blízký současnému českému jazyku, kterým se mluví v České republice, zároveň se ale od současné češtiny v mnohém odlišuje. Můžeme říct, že jeho dnešní podoba je výsledkem zvláštních podmínek vývoje i jazykových kontaktů:

(1.) vznikl prolnutím několika českých a moravských nářečí v podobě, v jaké existovala v 19., případně na počátku 20. století – zachoval si tedy některé jevy, které v Čechách vývojem téměř nebo zcela vymizely,

(2.) je ovlivňován současným spisovným českým jazykem, který je vyučován ve školách, případně se s ním krajané setkávají v novinách nebo v rozhlasovém vysílání, ale také hovorovou a obecnou češtinou, s kterou se krajané setkávají v přímém styku s lidmi žijícími v České republice, a

(3.) neustále je ovlivňován stykem s jazykem místního většinového obyvatelstva, tedy chorvatštinou, ale i s jazyky dalšími, například srbštinou nebo bosenštinou. Nezanedbatelná je skutečnost, že jde o slovanské, tedy příbuzné jazyky, což přispívá k jejich vzájemnému ovlivňování. Méně výrazné je ovlivňování jazyky neslovanskými, v novější době především angličtinou.

Pozastavíme se u jednotlivých vymezených bodů.

1. Nářeční různorodost. Určit přesně odkud se Češi, Moravané, Slováci a Němci na území dnešního Chorvatska stěhovali je v dnešní době už téměř nemožné, protože v matrikách tyto údaje většinou nejsou zaznamenány. Pokusil se o to Rudolf Turčín¹, jehož přehled ve zkratce zní:

- jižní Čechy: Tábor, Písek
- západní Čechy: Domažlice, Klatovy, Kladno a Beroun
- severovýchodní Čechy: Mělník, Nové Benátky a Mladá Boleslav, Jičín, Turnov, Semily, Chlumec nad Cidlinou, Nový Bydžov, Hradec Králové
- východní Čechy: Benešov, Český Brod a Kouřim, Poděbrady a Kolín, Kutná Hora, Čáslav, Přelouč, Pardubice, Vysoké Mýto, Litomyšl, Chrudim, Ledec nad Sázavou, Havlíčkův Brod, Pelhřimov
- severní Morava: Olomouc, Přerov, Boskovice
- západní Morava: Jihlava, Velké Meziříčí a Třebíč, Moravské Budějovice, Brno,
- východní Morava: Holešov, Kroměříž, Valašské Meziříčí, Vsetín, Zlín, Kyjov, Bzenec, Uherské Hradiště, Uherský Brod, Bojkovice, Hodonín, Strážnice

---

¹ TURČÍN, R., *Čechoslováci v bývalém Chorvatsku - Slavonii* - disertace obhájena na FF UK v Praze v roce 1936.

Z uvedeného přehledu je patrné, že se na území Chorvatska stěhovali Češi ne z jedné oblasti Čech, Moravy nebo Slezska, ale ze všech těchto území v poměrně hojném počtu – a všichni si s sebou do nového domova odnášeli nářečí, kterým od narození mluvili.

Na Daruvarsku, kde se většina vystěhovalců z českých zemí usadila, došlo brzy k míšení prvků charakterizujících jednotlivá nářečí a k jejich relativnímu splynutí. Vytvořilo se celkem jednotné nářečí, ve kterém převážily prvky severovýchodočeského a středočeského nářečního typu.

Nářeční prvky se lépe udržely ve vzdálenějších osadách – například prvky valašského nářečí v Bjeliševci u Slavonské Požehy a moravské rysy v mluvě Čechů na Bjelovarsku nebo ve Střežanech na Daruvarsku.

2. Míšení spisovného jazyka, hovorové a obecné češtiny se projevuje stejnými jazykovými jevy jako v České republice, např. protetickou hláskou *v-*, změnami *y > ej*, unifikací koncovek substantiv v 7. pádu množného čísla, tendencí k univerbizaci aj.: *vokno, stručnej, muži s kosama a ženy se srpama*².

3. Vliv jazyka většinového obyvatelstva se v určitých rysech projevuje ve všech jazykových rovinách, ale nejvýrazněji ovlivněnou vrstvou češtiny na Daruvarsku je slovní zásoba.

Pokud se podíváme přímo na jazykový systém krajské češtiny, zjistíme, že fonetický i tvaroslovný systém češtiny zůstaly téměř neporušeny a výrazné změny nenajdeme ani v oblasti skladby nebo slovosledu. Míra ovlivnění se ale značně různí u jednotlivých krajanů podle toho, jak dalece u nich postoupila asimilace anebo jak silný je jejich jazykový cit a snaha vyjadřovat se správně česky. Dále představím některé z rysů češtiny, které můžete u krajanů zaslechnout. Jsou to většinou prvky, které se užívají současně se správnými českými tvary.

Hláskový systém češtiny zůstal pevný. U českých mluvčích je cítit kolísání ve výslovnosti pouze u typicky českých hlásek *ř* a *h*. U některých krajanů se pocítuje rozdělení hlásky *ř* na *rš/rž* nebo její nahrazení hláskami *š* nebo *ž* (*pšiležitost*).

Pro české hlásky *h* a *x* (*ch*) existuje v chorvatštině jediná hláska, která může mít obojí realizaci - nejistota užívání v češtině tak vede k jejich oboustrannému zaměňování, až k jejich splynutí a nahrazení hlásky *h* hláskou *x* (*ch*): *chodně*.

Třetím výrazným rysem hláskového systému jsou změny v kvantitě samohlásek – nejistota v kvantitě vede jak ke krácení, tak k prodloužení samohlásek: *řikám; problem; zděděna práva; i teđ tam stóji; ja tam nic necějtím*.

Tvaroslovný systém češtiny zůstal zachovaný a až na některé výjimky neporušený. Dokladem jeho životnosti je také skutečnost, že je uplatňovaný i na chorvatská slova, která jsou v nezměněné nebo modifikované podobě přejímána do češtiny.

Některá jeho specifika jsou dialektologického původu, jako například stejný tvar 1. a 4. pádu množného čísla u podstatných jmen mužského rodu: *kluci běželi* (1. mn. č.), *vidím kluci* (4. mn. č.). Jiná vycházejí z vlivu chorvatštiny – například kolísání v rodu podstatných jmen, která byla do češtiny i chorvatštiny přejata z jiných jazyků. Zatímco v češtině jsou jména jako *kino, datum, auto* nebo nověji *CD* a *DVD* středního rodu, chorvatští Češi je ve shodě s chorvatštinou skloňují jako jména rodu mužského (takže říkají ten *kino*, ten *datum*, ten

² Všechny příklady mluvy Čechů v Chorvatsku uvádím na základě vlastních záznamů anebo z původních textů dopisovatelů a novinářů NVI Jednota.

auto...). Jako jméno mužského rodu skloňuje také jméno *tramvaj*, které je v češtině rodu ženského.

U některých krajanů se setkáme s vlivem chorvatštiny také u vyjadřování negace u sloves v minulém čase: *dneska eště nejsem jedla* (č. dnes jsem ještě nejedla); *nejsem byl doma* (č. nebyl jsem doma).

Podle chorvatštiny se více užívá pasíva zvrtného: *Česká beseda v Prekopakře se založila v roce 1907* (č. byla založena), *překvapila jsem se* (č. byla jsem překvapená). Zvrtné pasívum se užívá i u sloves cítění a vnímání: *ze sálu se slyší zpěv* (č. ze sálu je slyšet zpěv); *venku se nic nevidí* (č. venku nic není vidět).

Vliv chorvatštiny je výrazný v případě užívání číslovek - základní číslovky se většinou neskloňují: *to jsme měli před deset let* (č. deseti lety); *byla tam včera do devět večer* (č. devíti). Občas se setkáme i s užíváním číslovky *jeden* ve funkci neurčitého členu: *du si já uvařit jeden čaj*; *byl to pro nás jeden zajímavý výlet*.

V oblasti **skladby** jsou nejvýraznější změny u slovesných a předložkových vazeb: *řídít s něčím* (č. řídit něco/něčím), *záležet o něčem/aby něco* (č. záležet na něčem/na tom, aby něco), *na výstavě bylo za vidět víc než šedesát exponátů* (č. bylo k vidění) apod.

S určitými interferencemi mezi češtinou a chorvatštinou se setkáme také v případě slovosledu. **Slovní zásoba** je nejvýrazněji ovlivněnou vrstvou češtiny na Daruvarsku.

Dochází k zužování nebo naopak rozšiřování významů přejatých slov a tím pak i k změnám významu slov původně českých. Podle chorvatského slovesa *raditi* dochází k rozšíření významu českého slovesa *dělat*: *škola v sobotu nedělá* (nemá otevřeno), *počítač pracuje* (ve významu: je zapnutý), *pračka nám nedělá* (nefunguje). Podle chorvatského slovesa *ići* je význam slovesa *jít* (tzn. pohybovat se (krokem) po vlastních nohou) rozšiřován z chůze i na jízdu, zahrnuje tedy i význam slovesa *jet*: *přišla sem vlakem, budou do Končenic autem*. Obdobně je význam substantiva *dělník* (tj. ten, kdo fyzicky pracuje ve výrobě za mzdu) podle chorvatského *radnik* rozšířen o významové pole substantiv *pracovník* a *zaměstnanec*: *Všichni dělníci naší školy mají v létě dovolenou*. Podle chorvatského substantiva *crkva* dochází k směřování významů podstatných jmen *církev* a *kostel* – chorvatské slovo zahrnuje význam obou slov českých: *každou neděli chodím do církve* (kostela), *kostelní podělení* (církvní rozkol).

Posuny ve významu lexému nebo také nejistota v jejich významu vede často k užívání slov v nenáležitém kontextu: *vyšoký* (ve významu: vzácný) *host*; *další tečka* (bod) *našeho jednání*; *na střevících mám vysoké paty* (podpatky); *zákon se chystá* (připravuje); *vysoce vzdělaný lidi* (s vysokoškolským vzděláním); *všechny papíry a zápisy* (záznamy, poznámky) *už ležely na stole ještě před začátkem slavnosti*; *Jednání s představiteli Svazu Čechů se konalo 5. března v daruvarském sídle této střešní (zastřešující) organizace české menšiny v Chorvatsku*; *děkujeme za teplé (vřelé) uvítání*; *školu pochází* (navštěvuje) *sedm žáků*.

Velké potíže často činí slova, která v češtině a chorvatštině stejně nebo téměř stejně znějí, mají ale jiný význam – tzv. mezijazyková homonyma: *včera jsem brzy zaspala* (ch. zaspati – č. usnout); *jdu k doktorce na přehlídku* (ch. pregled – č. prohlídka); *zavolej si mistra, ať ti popraví mašinu* (ch. popraviti – č. opravit); *skládám se s tebou* (ch. slagati se – č. souhlasit); *posadil jsem papriku* (ch. posaditi – č. zasadit); *von je za tu práci stručnej* (ch. stručan – č. odborný); *nemůžu si zamyslet práci na poli bez koní* (ch. zamisliti – č. představit si); *můj syn má v Zagrebu stan* (ch. stan – č. byt); *v tý kantě je nápoj (pro prasata)* (ch. kanta, napoj – č.

kýbl, šlichta pro dobytek); *natoč mi vodu* (ch. natočiti – č. nalít). Krajané jsou si většinou vědomi toho, jestli používají české nebo chorvatské slovo, ne vždy jsou si ale jisti jeho významem, což postupně vede k posunu nebo k úplné změně významu slova.

Jiným příkladem počestování jsou doslovné překlady slov nebo slovních spojení, která se v češtině užívají v jiném kontextu nebo v jiném významu: *auto nechtěl zapálit* (ch. upaliti – č. nastartovat); *kafe by nám dobře přišlo* (ch. dobro by nam došlo – č. hodilo by se); *držet přednášku* (ch. držati predavanje – č. mít přednášku); *Nemám to k vám daleko, tak do vás skočím ve dvě hodiny.* (ch. skočiti do nekoga – č. zajít/zaběhnout za někým); *zhasni motor* (ch. ugasiti – č. vypnout); *Naše házenkářky zabraly druhé místo. Tahle lavice je zabraná.* (ch. zauzeti – č. obsadit); *sednu si do vás* (ch. sjesti do nekoga – č. sednu si vedle vás).

Běžnější nežli v České republice je užívání zdvořilých (*napiš tam tu větičku; budeš platit kartičkou?*; *invalidní vozíček; učit se slovíčka*) a celkově slov citově zabarvených. V několika málo případech se dokonce jako neutrální užívají slova hanlivá – nejčastěji podstatná jména *huba* (*umej si hubu*) a *prdel* (*dostaneš na prdel*), která u některých krajanů zcela nahradila slova ústa a zadek, pozadí.

Z chorvatštiny jsou přejímána především pojmenování jevů a skutečností, které vznikly až po vystěhování Čechů ze staré vlasti a přistěhovalci je tedy neznali – především ve státní správě, průmyslu, školství, zdravotnictví atd. Např.: *technická tužka* (ch. tehnička olovka - č. mikrotužka); *penkalo* (č. propiska); *pohlavarstvo* (ch. poglavarstvo – č. zastupitelstvo); *Třebá to udělat. Emotivní stránku, jako jednu z příčin reemigrace, třeba trochu vysvětlit.* (ch. trebati - č. potřebovat); *máš dost hořiva?* (ch. gorivo - č. palivo); *popouští přitisku* (ch. pritisak – č. tlak, nátlak); *putovnice* (ch. putovnica – č. cestovní pas); *naše blagajnice to nestihne udělat* (ch. blagajnica – č. pokladní); *stiropor* (č. polystyren).

Nejistota nebo neznalost správného českého výrazu vede někdy také k tvorbě jednorázových novotvarů. Některé z nich se postupně stávají součástí slovní zásoby krajanů - jako *předsednice* (předsedkyně), *pokladnice* (pokladní) – a často existují společně se spisovným českým výrazem bez jejich významového nebo stylového rozlišení. Nově vytvořená jsou taky pojmenování reálií, které nemají oporu v českém jazyce, např. pro členy českých besed se vžilo pojmenování *besedáci* (v jednotném čísle *besedák* a *besedačka*), pro správní celky v RCH se vžilo pojmenování *županství*.

Příbuznost a celková blízkost češtiny a chorvatštiny vede někdy dokonce k jazykovému purismu v rámci českého jazyka – uživatelé češtiny se zbytečně vyhýbají výrazům, které jsou v češtině a chorvatštině stejné nebo velmi podobné neboť jsou přesvědčeni, že jde o slova přejatá z chorvatštiny.

Skutečnost, že si krajané pořád uvědomují rozdíly mezi českými výrazy a výrazy přejatými z chorvatštiny dokládá také fakt, že v průběhu komunikace, a především v případě komunikace s českými občany, upravují svou mluvu a používají výrazy, které často běžně nepoužijí v komunikaci s jinými krajanými nebo nepocítují potřebu se opravovat nebo dodatečně vysvětlovat řečené. Často tak lze v jejich mluvě vyzorovat opravy – například:

vím, že jsem ty baterky dala naplnit, dobít...

nezapomeň doma putovnici, ten, pas...

běž do rázredu, do třídy...

Anebo si uvědomí neznalost správného výrazu, ale nejsou ho schopni opravit:

proto nám včera zavřeli plyn – zavřeli? jak se tomu říká?

na mauny je ještě brzy, tedy na fazole... nebo jak tomu Češi říkají...

U většiny Čechů v Chorvatsku je patrná neschopnost rozlišovat stylové vrstvy českého jazyka. Hlavním důvodem je omezení funkcí, ve kterých mohou jazyk užívat: čeština je užívána v soukromých i veřejných komunikačních sférách, ale soukromá komunikace výrazně převyšuje komunikaci veřejnou. Ta byla v posledních letech i z důvodů nedodržování zákonů omezoována především na oblasti školství a publicistiky. Toto omezení funkcí se odráží v jazyce a krajané většinou v soukromé i veřejné komunikaci užívají jednotný jazyk, s prvky nářečními, hovorovými i spisovnými a s tvary obecně českými. Užívání spisovného jazyka se stále výrazněji omezuje jen na menší část jazykově vzdělaných občanů.

Jazyk české menšiny v Chorvatsku se v určitých rysech liší od současného českého jazyka v podobě, v jaké je užíván v České republice. Do určité míry je ovlivněný prostředím, přejímá do sebe názvy nových skutečností z jazyka, v jehož prostředí se vyvíjí, přesto ale zůstává blízky současným českým jazykovým útvarům. Existuje zároveň s nimi, jen v jiném společenském prostředí. Shodně s nimi i odlišně od nich se vyvíjí. A právě tento vlastní vývoj a schopnost jazyka a jeho uživatelů adoptovat si výrazy z jiných jazyků a vytvářet nová pojmenování pro nově vznikající skutečnosti jsou důkazem přetrvávající živosti menšinového jazyka. Dává tak naději, že bude v daném společenství ještě dlouho existovat.